

А. І. Смолік (УА “Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў”)

ПАЗАКЛАСНАЕ ЧЫТАННЕ ВУЧНЯЎ МАЛОДШАГА ШКОЛЬНАГА ЎЗРОСТУ: САЦЫЯЛАГІЧНЫ АНАЛІЗ

Анотацыя. На падставе сацыялагічнага аналізу разглядаюцца праблемы фарміравання культуры чытання ў вучняў малодшага школьнага ўзросту.

Праблема чытацкай дзейнасці ў XXI ст. набыла асаблівую вастрыню, якая абумоўлена бурным развіццём віртуальнай прасторы сеткі Інтэрнэт як глабальнай сацыяльна-камунікатыўнай сістэмы. Удзельнікі Сусветнага біблятэчнага форуму ў Давосе, які адбыўся ў 2009 г., з вялікай занепакоенасцю гаварылі аб наступленні сістэмнага крызісу чытацкай культуры. Шэраг краін свету падышлі да крытычнай мяжы аб'якавых адносін да чытання і пераступілі небяспечны бар'ер у 50 %, калі пачынаецца беспаваротны працэс пераўтварэння краіны з самай чытаемай у краіну “трэцяга свету”

па ўзроўню чытаньня [3]. Сёння у Расіі, напрыклад, 65 % яе жыхароў не чытаюць кнігі, а з'яўляюцца бяздумнымі спажывальцамі інфармацыі [1].

Разам з тым чытанне па-ранейшаму застаецца важным сродкам, як слухна адзначаў Я. Колас, “...самаасветы”, спосабам, каторым вучні могуць папаўняць свае веды незалежна ад дапамогі настаўніка”, “разбірацца у тым матэрыяле, што дае кніга” [4, с. 396]. Класік нашай літаратуры быў перакананы, што чытанне адметна тымі асабістымі перажываннямі асобы, якія выклікаюцца пры чытанні твора, тымі вобразамі, якія “падываюць, узвышаюць і крышталізуюць дух дзіцяці” [4, с. 402].

Сацыялагічны аналіз арганізацыі вольнага часу дзяцей малодшага школьнага ўзросту паказвае, што чытанне сярод розных формаў баўлення вольнага ад заняткаў часу займае лідзіруючае месца. Так, чытанне кніг, часопісаў і газет у дзяцей 7–10 гадоў займае 63,8 %, кампютарныя гульні – 32,5 %, Інтэрнэт – 6,4 % пазакласнага часу. Сітуацыя, падаецца, пазітыўная: большую частку дасуга дзеці праводзяць з кнігай, але ж і кампютар забірае 39 % вольнага часу. Непакоіць тое, што наведванне тэатраў, музеяў, выстаў стаіць на апошнім месцы (3,6 %) [5].

У працэсе даследавання выявілася тэндэнцыя памяншэння чытаньня дзяцей па меры іх узраслення. Гэта, на наш погляд, выклікана існаваннем альтэрнатыўных каналаў інфармацыі, у першую чаргу – інтэрнэт. Маецца на ўвазе рынак друкаванай прадукцыі для дзяцей. На сёняшні дзень з 729 газет толькі 20 (а гэта ўсяго 3 %) – выданні для дзяцей. Прытым, што дзіцячае насельніцтва ва ўзросце ад 7 да 15 гадоў складае прыкладна 9% агульнай колькасці насельніцтва Беларусі [5].

Сацыялагічны аналіз дзіцячага чытаньня сведчыць, што катастрофічна мала мастацкай і навукова-папулярнай літаратуры, прадназначнай спецыяльна для дзіцячай аўдыторыі. Доля беларускіх аўтараў у рэпертуары чытаньня малодшых школьнікаў складае ўсяго 6,8%. Кожны трэці вучань навогул ніколі не звяртаецца да твораў беларускай літаратуры для пазакласнага чытаньня. Адсюль і перавага дзяцей у выбары мовы, на якім напісана чытаемая кніга – прыкладна 90 % маленькіх чытачоў выбіраюць рускую мову; беларускай мове аддаюць перавагу каля 4 % апытаных [5].

Важную ролю ў далучэнні дзяцей да пазакласнага чытаньня павінны адыгрываць сям'я, школа і бібліятэка. Сацыялагічнае даследаванне паказвае, што 68 % вучняў кнігі для чытаньня бяруць у дзіцячых бібліятэках. Цікава, што ў вучняў, якія наведваюць бібліятэкі, чытанне ў структуры вольнага часу ў два разы большае, чым у дзяцей, якія не з'яўляюцца карыстальнікамі бібліятэк (у іх чытанне на 5 месцы). У той жа час выявілася, што сучасная бібліятэка не ў стане поўнасьцю задаволіць чытацкія інтарэсы малодшых школьнікаў. Прыкладна 55 % рэспандэнтаў перыядычна не знаходзяць неабходную для іх літаратуру [5].

Сацыялагічнае апытанне паказала, што далёка не апошнюю ролю ў развіцці інтарэса дзяцей да кнігі адыгрваюць бацькі і педагогі. Аб гэтым сведчаць лічбы: каля 62 % вучняў малодшага ўзросту карыстаюцца школьнымі бібліятэкамі, хатнімі бібліятэкамі карыстаецца 44,4 %, 32,1 % маленькім чытачам кнігі купляюць бацькі [5]. Бібліятэка як сацыякультурная ўстанова ўстойліва займае чацвёртае месца сярод памочнікаў у выбары кнігі, сям'і і школе належаць ніжэйшыя месцы. Даследванне тэндэнцыі развіцця дзіцячага чытання прадэманстравала, што з узрасленнем школьнікаў змяншаецца аўтарытэт бацькоў пры выбары літаратуры. Перавагу дзеці пачынаюць аддаваць сябрам. Страчаюць у гэтым плане і педагогі. Такая крыніца інфармавання аб літаратуры для чытання як СМІ займае апошняе месца.

У сувязі з тым, што дамінуючую ролю ў развіцці дзіцячага чытання адыгрвае бібліятэка вельмі важна ўмацоўваць бібліятэкі, як адзін з галоўных сацыякультурных інстытутаў, якія фарміруюць культуру чытання. Перш за ўсё, на наш погляд, патрэбна развіццё публічных бібліятэк, якіх у краіне налічваецца 2836. Даследаванне сведчыць, што яны практычна ўсе задзейнічаны ў абслугоўванні дзяцей. Дарэчы, сярод іх 186 спецыялізуюцца на працы з дзецьмі. Паслугамі публічных бібліятэк у 2015 г. скарысталася звыш 3,2 млн. чалавек, пры гэтым кожны трэці чытач – ва ўзросце да 15 гадоў [2].

Аднак у выніку аптымізацыі сетка публічных бібліятэк няўхільна змяншаецца. За апошніх 30 гадоў яна скарацілася больш чым у 2 разы, пры гэтым была зачынена кожная чацвёртая дзіцячая бібліятэка. Такім чынам, сацыялагічны аналіз сведчыць, што перад грамадскасцю сёння паўстала важная праблема фарміравання ў малодшых школьнікаў культуры чытання. Гэта вымагае ад педагогаў і бібліятэчных работнікаў, усіх, хто мае дачыненне да інфармацыйна-дакументнай сферы, распрацоўкі і выкарыстання адпаведных псіхалага-педагагічных тэхналогій чытацкага развіцця дзяцей, выхавання паважлівых адносін да кнігі як крыніцы ведаў.

На наш погляд, стратэгія фарміравання культуры чытання ў вучняў пачатковай школы павінна спалучаць нашы традыцыйныя формы засваення і ўспрыняцця інфармацыі і сучасныя тэхналогіі рацыянальнага чытання, без якіх немагчыма назапашванне інтэлектуальнага і маральнага патэнцыялу падрастаючага пакалення беларусаў.

Літаратура

1. Библиотечный Давос – 2009 // Библиотечное дело. – 2009. – С. 10–15.
2. *Авгуль, Л.* Книжная культура Беларуси и России : исследования в контексте историко-культурного взаимодействия / Л. Авгуль, М. Ермолаева // Наука и инновации. – 2012. – № 6. – С. 59–62.

3. *Колас, Я.* Збор твораў у чатырнаццаці тамах. Том 12. Публіцыстыка і крытычныя артыкулы 1947–1956 гг і “Методыка роднай мовы”. – Мінск : Мастацкая літаратура, 1976. – 528 с.
4. Современное состояние и тенденции развития детского чтения : отчет о НИР (заключ.) / рук. темы М.Г. Пшибытко ; Нац. б-ка Беларуси. – 2010. – 652 с. – № ГР 20090681.
5. Агляд дзейнасці бібліятэк сістэмы Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь (2011–2015) [Электронны рэсурс] / Нацыянальная бібліятэка Беларусі ; рэдактары: М. Г. Пшибытка [і інш.] ; праграмаванне А. А. Грышэля. – Мінск : НББ, 2016. – 1 электронны аптычны дыск (CD-ROM) ; 12 см.